TÜRK GİYİM KÜLTÜRÜNDE KULLANILAN BEL AKSESUARLARI

Canan ERDÖNMEZ [1]

ABSTRACT

WAIST ACCESSORIES USED IN TURKISH GARMENT CULTURE

Waist accessories have become irreplaceable with their symbolic, decorative and functional aspects in Turkish garment culture. In Turkish societies, belts and waistbands have gained an important presence in male and female clothing for aesthetical and functional purposes; functional purposes like fixing up the outwear, holding the skeleton straight; carrying and preserving tools; aesthetical for ornaments reflecting personal likes; statute revealing social class and wealth like power and rank; symbolical for bearing symbols like luck, wealth and abundance.

Belt was a sovereignty symbol in Old Turks. Due to its area of use, purpose, materials and production techniques it has also been referred as kur, suf, uçkur-tizme, waist belt, strap, belt and waist band. Buckle belts were usually produced with gemstones and precious metals like gold, silver, bronze and jade; waist bands were generally knitted with worst and sometimes used by wrapping a leather waistband around. Ceremonies for clothing the teenage boys who reached their adolescences with waistband became a tradition in Turkish garment culture.

Complementary elements of Turkish clothes culture, the belt accessories will be approached with their functional and symbolic values.

[1] Öğr. Gör, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarım Bölümü, Moda Aksesuar Tasarım Ana Sanat Dalı

Her milletin kendi yaşama şekli, kültür ve dini inanışına göre bir giyim şekli oluşturduğu dikkati çeker. Örneğin kurulduğu ilk yüzyıllarda göçer bir toplum olan Türk milletinde at binmek yaşamın en önemli aktivitesi olduğu için giyimlerinin de at binmeye, avlanmaya, günlük tarım işlerini kolaylıkla yapabilmesine yardımcı olacak şekillerde biçimlendiği ve günümüze izlerinin az ya da çok değişerek taşındığı görülmektedir.[2] Türk toplumu yüzyıllar boyu zengin bir giyim kültürüne sahip olmuş, bu zenginlik giyim biçimlerinde olduğu kadar, giyim malzemelerinde de kendini göstermiştir. Anadolu'nun birçok uygarlığın beşiği olması, uzun tarihsel geçmişi, Orta Asya'nın etkisi, tarih boyunca çok geniş topraklara yayılarak oradaki kültürlerden de etkilenmesi giyim çeşitliliğinde ve zenginliğinde büyük rol oynamıştır. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden Osmanlı Devleti'ne gelinceye kadar giyim ile ilgili bilgiler yeterli olmamakla birlikte, Orta Asya'da ele geçen duvar resimlerinden, minyatürlerden ve bölgelere ait yayımlanmış gezi yazılarından Türklerin Anadolu'ya yerleşmeden önceki giyim özelliklerini yansıtan bilgilere ulaşılabilmektedir.

Eski Türkler gerek göçebe hayatın gereği gerekse hayvancılıkla uğraşmalarından dolayı Orta Asya'da deriden üretilmiş rahat ve sağlam kıyafetleri tercih ettiği; Hun, Göktürk, Uygur, Avarlar, Hazarlar, Oğuzlar ve Bulgarlara ait belgelere göre Eski Türklerde ve Selçuklulardaki giyim tarzlarının ana çizgileriyle birbirine benzediği görülmektedir. Kaftan, çapan, şapan ya da çarpıt denilen bir çeşit hırka, ceket ya da palto, çizme veya çarık ile başlıklar ve Hunlardan itibaren atlı birliklerin kurulmasıyla beraber de pantolon ana giysileri olmuştur. Saç şekli dâhil birbirine çok yakın olan Orta Asya kadın ve erkek giyim tarzı Selçuklular döneminde de benzerdir. Selçuklular, çoğu zaman, önden açık olan ve belden bir kemerle sıkılarak bağlanan entari tarzında giysiler ve kaftanlar kullanmışlardır. Selçuklularda, kadınlar genelde yuvarlak yaka kesimli ve uzun kollu, önü göğüs kısmında bele kadar açık veya tamamen açık olan uzun kollu entariler giymeyi tercih etmişlerdir. Kolları tirazlı olan bu entarilerin boyu diz altı ve ayak bilekleri arasında değişen bir uzunluğa sahiptir. Bu entarilerin dışında yakaları kürklü kaftanlar giydikleri de görülmektedir. Bu tür kaftanların önü açık olur ve belden bir kemerle sarılarak sağ yan sol yanın üzerine binecek şekilde giyilir. Kadınlar kaftanlarının veya entarilerinin altına şalvar, pantolon ya da etek giymişlerdir. Erkekler, tıpkı kadınların giysilerine benzeyen kaftan ve önü açık entariler giymişlerdir. Belden bir kemerle sarılarak giyilen erkek giysilerinin de çeşitli desenlerle süslendiği ve kadın giysilerindeki gibi tirazları bulunduğu görülmektedir. Giysiler, seyahatte ve savaşta deriden, gündelik yaşamda tekstilden; ayakkabılar ise deri ve keçeden üretilmiştir.

[2] Bahaeddin Ögel, Türklerde Giyecek ve Süslenme, Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt:V, Ankara 1985, s.9,101-103,113-116

TÜRK GİYİM KÜLTÜRÜNDE KULLANILAN BEL AKSESUARLARI

Türk Giyim Kültüründe bel aksesuarları, sembolik, dekoratif ve işlevsel yönleriyle giysinin vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Türk topluluklarında kuşaklar ve kemerler çeşitli estetik ve işlevsel amaçlarla kadın ve erkek giyiminde önemli bir yer edinmiş; dış giyimi toparlamak, beden iskeletini dik tutmak, araç gereçlerini taşımak ve korumak gibi yönleriyle **işlevsel;** özel zevkleri ifade eden bezemeleri ile **estetik;** güç, rütbe gibi sosyal seviyelerini ve varlık düzeylerini belli eden **statü;** şans, bolluk ve bereket gibi sembolleri taşımasıyla **sembolik** yönleriyle değer kazanmış giysileri tamamlamıştır. Kullanım alanı, amacı, malzemesi ve üretim teknikleriyle ***kur, suf, uçkur-tizme, belbağı, kayış, kemer, kuşak*** gibi çeşitli isimler ile anılmıştır. Kur'un kök anlamı dolamak, sarmak, bele sarılan bağ, belbağıdır (kur-ş-ak /kurşak /kuşak)[3]. Kur sözcüğüne Türk dillerinin hemen hemen hepsinde ve yazılı eserlerde rastlanmaktadır. Altay'ca, Tuva'ca *Kur,* Hakas'ça *Hur, Kemer, Kuşak,* Anadolu Türkçesi'nde *Kuşak,* bele sarılan uzun ve enli kumaştır. *Kur,* ayrıca mevkî, derece, mertebe anlamındadır. Eski Anadolu metinlerinde, hükümdar kuşağı anlamında Kur Kuşak deyimine rastlanmaktadır.[4] Kuşak, *"kurşak"* sözcüğünden gelmektedir. Kuşanmak eylemi de kurşanmak yani bele kuşak sarınmaktan gelir bu yüzden Türk giyim kültüründe delikanlılık çağına gelen gençlere törenle kuşak kuşatma merasimi çok önemli olmuştur. [5]

Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk kültüründe kemerler, kemer süsleri ve tokaları; eski Türk topluluklarının tipik giyim kuşam öğelerinden biridir. Erken dönem Orta Asya Türklerinin, yarı-göçebe ve hareketli yaşam biçimine uygun deriden yapılan pantolon, kaftanlarını yine deriden üretilmiş bel aksesuarlarıyla tamamlamışlardır. Erkekler, bellerine bir kuşak veya çoğu kez rütbe sembolü sayılan üzeri plakalarla süslenmiş, deri kemer takmışlardır[6]. Deri, kürk ve tekstilden yapılan bu kemerlerin üzerindeki sarkıntı parçalarda, okluk, sadak (yay çantası), bıçak, kama gibi çeşitli silahlar ve gerekli eşyalar taşınabilmektedir.[7] Orta Asya'daki Türk

---

[3] İsmet Zeki Eyüboğlu, Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1995, s.452

[4] Bahaeddin Ögel, Türk Kültür Tarihine Giriş 5, Kültür Bakanlığı/ 638 Kültür Eserleri/ 46, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1991, s.74

[5] Eyüboğlu, a.g.e., s.452

[6] Yaşar Çoruhlu, "Hun Sanatı", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, cilt: 4, Ankara, 2002, 71 s.

[7] Nuray Yıldız, "Bozkırda Deri Sanatı, Atlı Kavimlere Ait Deri Buluntular", Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, cilt:3, sayı:7, İstanbul, 1990, s. 44

Zeynep Gargı , "Ege Bölgesi Geleneksel Kadın Giyiminde Bel Aksesuarları (İzmir, Aydın, Manisa Örneğinde), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil Anasanat Dalı Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İzmir, 2007, s. 48 ,

toplulukları arasında panele bağlı sarkan parçaları olan deri kemer tipi karakteristik formlardan biri olmuştur. Sarkıntılı kemer kullanma alışkanlığı Göktürkler, Uygurlar ve Gaznelilerden Selçuklulara hemen hemen tüm Türk topluluklarında kullanılmıştır. Orta Asya göçebe kavimlerine ait kurgan buluntularında, giysilerin yanı sıra kemerler de gün ışığına çıkartılmıştır[8] Altaylar'daki Pazırık Kurganı'ndan çıkartılan ve bugün Hermitage Müzesi'nde sergilenen İ.Ö. 5.yy.'a ait deri, altın, kalay ve kiriş iplikten üretilen kemer örneği gibi.[9]

Pazırık Kurganı'nda bulunan deri kemer
Kaynak: http://www.hermitagemuseum.org / Ocak 2016

Hermitage Müzesi'nden Orta Asya altın kemer tokaları.
Kaynak: http://www.hermitagemuseum.org/ Ocak 2016

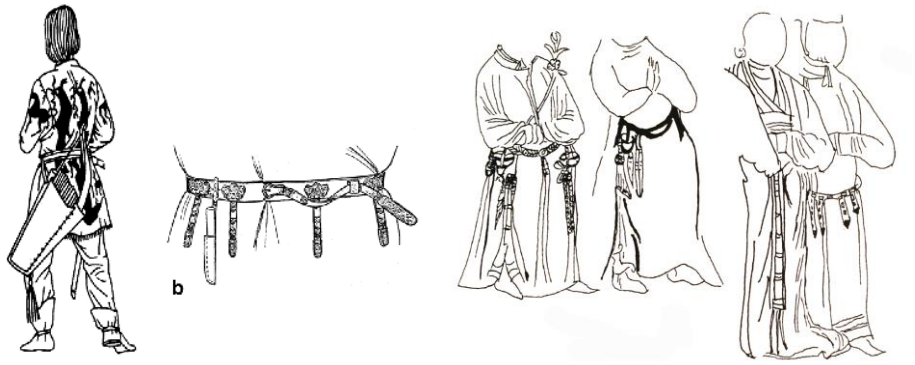
Tokalı kemerler altın, gümüş, tunç ve yeşim gibi değerli taş ve madenlerden üretilmiş; kuşaklar genellikle yün iplikler ile örülmüş, kuşak üzerine bazen ayrı bir deri kuşak sarılarak kullanılmaktadır.[10]. Metal tokalar, altın, gümüş, ya da bronzdan döküm ya da kabartma teknikleriyle üretilip, bazılarının üzerine turkuaz, mercan, akik gibi yarı değerli taşlar, cam mıhlama tekniğiyle yerleştirilmiştir.[11] Tokaların süslemelerinde ağırlıkla işlenen konu hayvan mücadelesidir, zaman içinde bitkisel ögeler de kullanılmaktadır.[12] Orta Asya giyim kuşamında kemerden başka kumaş, ya da deriden üretilmiş kuşaklar da kullanılmaktadır. Yün kuşak yün ipliklerle elde örülüp buna '*suf* ' denilmiştir. Yün kuşaklar çok geniş olup, köprücük kemiğine kadar geniş, bir şekilde sarılmaktadır.[13] Kuşaklar beli sardıktan sonra uçları önden uzun veya kısa olarak bağlanıp sarkıtılmaktaydı.

---

[8] http://www.hermitagemuseum.org
[9] http://www.hermitagemuseum.org
[10] Yıldız, a.g.e., s.44
[11] http://www. hermitagemuseum.org
[12] Çoruhlu, a.g.e., s. 71
[13] Özden Süslü, Tasvirlere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kültür Merkezi Yayını, sayı:35, Ankara, 1989, s. 174

Kemer, Orta Asya'da erken dönemlerden itibaren bir rütbe simgesidir. Türk kemeri üzerindeki altın ve gümüş tokalar, levhalar, kur'a bağlı keş 'okluk' ve 'suvluk', 'mendil veya kese' ile birlikte rütbe işaretini oluşturmaktadır. "Kılıç üzerine ant içilmesi durumu kılıcın asılı bulunduğu kur'u *'rütbe kemerini'* gerektirmektedir". Kemer üzerindeki tokalar ise erlik fazileti gösteren kişilere nişan olarak verilmekteydiler. Bu tokalar, kemerin üzerine ve kemerden sarkan kayışlara takılmaktadır. Hükümdarlar biri kılıç, diğeri keş için takılmış çift kur kullanmıştır.[14] Orta Asya Türk kültüründe, kemer rütbe sembolü olarak yalnızca Alplere değil, statü sahibi kadınlara da verilmekteydi. Kadın kuşaklarına aydan su meydana getirdiği sanılan cinsten madeni aynalar, erkek kuşaklarına ateş meydana getiren bakır aynalar takılarak kullanılmaktadır. [15]

Göktürk 7-8.yy. da, sarkıntılı kemer türünün kullanımı, bu döneme ait sanat eserleri üzerinde izlenebilmektedir. Orta Asya'da ele geçen taş heykellerin *Balbalların* hemen hemen hepsinde figürlerin üzerinde bir kemer ve bu kemerin yanlarından sarkan süs uçları bulunmaktadır. Kemerlerden sarkan uçların hepsi aynı boyda değildir ve kemerin üzeri madeni plakalarla süslenmiştir ve kemerlerin üzerine çeşitli araç ve gereçlerin de asıldığı görülmektedir.

Belinde sadak asılı kemeriyle Orta Asya'lı bir savaşçı; Bir Avar sarkıntılı deri kemeri
Sarkıntılı kemer tasvirleriyle Uygur asilleri ve rahibeleri

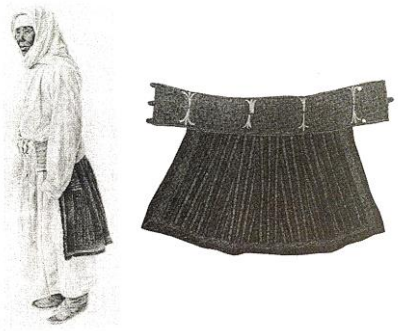
Kaynaklar: Eleonora Nowgorodowa, Alte Kunst der Mongolei, E.A. Seemann Verlag, Leibzig, 1980, 246 s., Nejat Diyarbekirli, "Eski Türklerde Kültür ve Sanat", Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, cilt:3, Ankara, 2002,1972, s.177; Özden Süslü, Tasvirlere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kültür Merkezi Yayını, sayı:35, Ankara, 1989

Uygur Dönemine ait sanat eserlerinde, tasvir edilen figürlerin üzerinde dönemin giyim aksesuarları izlenebilmektedir. Sorçuk'ta bulunan

[14] Emel ESİN, "Katun (Türk Kadını'na Dair)", Erdem, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, cilt:7, sayı:20, Ankara, 1995, s.136
[15] y.a.g.e., s.124-125

bir duvar resminde; yan yana sıralanmış, kadın ve erkek vakıfçıların bellerinde yuvarlak metal süslü sarkıntılı kemerler, temiz katlanmış, birer mendil ile sarkıntılı kemerleriyle resmedilmişlerdir.[16]. Çin kaynaklarında, Uygurlar hakkında yazılan yazılarda ölen kişinin belinde kemeri ve silahlarıyla birlikte gömüldüğü bilgisi de yer almaktadır. 921 yılında Arap gezgini İbni Faldan da, cesedin Oğuzlar'da da giyinik bir vaziyette ve kuşağı kuşandırılarak gömüldüğünü yazmıştır[17].

Günümüzün Orta Asya devletlerinin geleneksel giyimlerinden bazı örneklerin derin bir tarihe sahip olması, erken dönemlerde Orta Asya'da yasayan diğer Türk topluluklarının da bel aksesuarlarına ışık tutmaktadır. Örneğin, Kırgızlar'ın Manas destanında adı geçen **beldemçi,** beli dış etkilerden koruyan bir aksesuarı tanımlamaktadır.[18] Orta Asya bozkırlarında yüzlerce yıl yarı göçebe bir yaşam süren Türk topluluklarında, erkek gibi ata binen ve ağır iklim koşullarında çalışan kadınların, bellerini kuşaklarla ve beldemçi gibi giyim elemanlarıyla korudukları düşünülmektedir. Belde bir kemer kısmı olup, buna dikili kumaş, arkada ve yanlarda kalçayı sararak inmektedir.[19]

Kırgızlar'ın Manas destanında adı geçen beldemçi

Kaynak, Antipina Klaudia, Kırgızların Milli Giysileri, T.T.K. Basımevi, Ankara, 2004, s.12

Bütün Türk topluluklarında olduğu gibi; kemerler ve üzerindeki plakalar, Göktürkler 'de, Uygurlar 'da ve Avarlar'da da kemer bir rütbe, statü işaretidir. Kemerin üzerinde kuşananın hangi gruba hangi boya ait olduğu; plakaların sayısından ve dizilişlerinden de rütbesinin durumu anlaşılmaktadır[20]. Kemer ve kuşağın törenle takılması yeni bir statüye girme anlamını taşırken, bunu çıkarmak da teslimiyetin ifadesiydi. "Eski Türklerde

[16] Oktay Aslanapa, Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s.19
[17] Gargı, a.g.e., s.55
[18] Gülzura Cumakunova, Manas Destanı-Kırgız Edebi Dilinin Tarihi Kaynağı, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Yayınları, Ankara, 1995, s.45
[19] Antipina Klaudia, Kırgızların Milli Giysileri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2004, s.12
[20] Nejat Diyarbekirli, "Eski Türklerde Kültür ve Sanat", Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, cilt:3, Ankara, 2002,1972, s177

delikanlılık çağına giren gençlere törenle kuşak kuşatmak bir gelenekti. *erkurun kurşandı, Adam kuşağını kuşandı, kuşak kuşandı* gibi deyimlerden de bu gelenek anlaşılmaktadır"[21]

Bazı araştırmacılar, kemer süslemelerindeki sembolleri verimlilikle ilişkilendirmişlerdir. Birçok halkın inançlarına göre insanın beli verimlilikle ilgilidir. Türkler en verimli çağında olan adama "Bel ortasında" derler. Onun için adamın beliyle ilgili şeylere çok mana verirler"[22].

Türk giyim kuşamında önemli bir yeri olan bel aksesuarlarının da kullanım alanlarının ve tasarımlarının Anadolu öncesinde ve Anadolu'da, bazı değişikliklere uğradığı izlenmektedir. Türklerin İslâmiyeti benimsemelerinden sonraki süreçte kurdukları devletlerden Gaznelilerde, Orta Asya'daki erkek giyiminde yaygın olan sarkıntılı kemer kullanımının sürdüğü döneme ait tasvirlerde izlenebilmektedir.[23] Aynı kemer türü, Abbasiler Döneminde Bağdat yakınlarındaki Samarra duvar resimlerindeki asker Türk figürleri üzerinde de görülmektedir. Bu kemer türünün kullanımı Selçuklularda da sürmüştür.

Anadolu Selçukluları giyim ve kuşamlarını tamamlayıcı; *kuşak, kemer, uçkur, mendil, eldiven, çanta* vb. aksesuarlar ile toplumdaki sosyal seviyelerine göre, özel zevk ve varlık derecesine göre çeşitli maddelerden yaptıkları kemer ve tokalarla giyimlerini süslemişlerdir. Kumaş, dokuma ve deri kemerlerin yansıra değerli madenlerden yapılmış kemerler de bele takılmıştır. Farklı en ve uzunluktaki kuşaklar, dönemin sanatsal teknikleri ile bezenmiştir. Tokalı kemerler, altın, gümüş, tunç ve yeşim taşından yapılmıştır.[24] Kemer ve kayışların dokuma, kumaş, deri olması, toka ve sarkaçların madeni plaka, altın, gümüş, tunç olması; dokumacı, kuyumcu, dökümcü ve saraçlar arasında bir iş paylaşımı ve dayanışmanın olduğunu ve ortak tasarım ve üretimler yaptıklarını gösterir. [25]

Selçuklu geleneklerinde çifte ya da daha fazla sayıda kayış ve kemerin bele bağlanması mertebe ve ödülü ifade etmiştir. Her bir bireyin kuşak kuşanması, toplum içindeki konumuna, edindiği mesleğe göre farklı törenlerle yapılırmış. *Divanü Lügati't- Türk'* teki: *"Er kurın kurşandı"*

---

[21] Süslü, a.g.e., s.174 s.
[22] Z. Gargı a.g.e., s.60
[23] Süslü, a.g.e., s.173
[24] Gargı, a.g.e., s.65-66
Fikri Salman, Başlangıcından Anadolu Selçuklularının sonuna kadar Türklerde kıyafet biçimleri Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1. baskı. 2013 s. 235
[25] Necdet Sakaoğlu, Nuri Akbaylar, "Derinin Anadolu'da Bin Yıllık Öyküsü", Orjin Group, İstanbul, 2002, s.84

(Erkek kuşağım kuşandı) deyimi de bunu anlatır.[26] Kimi betimlemelerde görüldüğü üzere şalvarlarına kuşak bağlayan esnaf kesimi, kuşağın üzerine de köseleden kesilmiş enlice bir kemer-kayış bağlamışlar.

Selçuklu kadın giyimi, her iki ucunda birbirine zıt şerit ve saçakları olan uzun, dar bir bant şeklinde süslü kemer ve kuşaklar ile toplanıp süslenmiştir. Kadın kuşakları şalvar ve entarinin üzerine bağlanmış, şalvarı bele bağlayan ve büzen kuşağa *Uçkur,* önlük bağlarına *Dolama* denilmiştir. Kadın ve erkek uçkurlarının uçlarına güzel işlemeler yapılıp ve bu kısımlar bağdan sonra belden aşağı sarkıtılarak kullanılmıştır. Ensiz kadın kuşakları bazen başlıklarda fesin alt kenarına da dolanarak ta kullanılmıştır. Bunların, püsküllünden iki ucu arkaya sarkan çeşidine *"dokurcan*" adı verilmiştir. [27]

Anadolu Selçukluları döneminin giyim ve kuşamlarının betimlemelerini öğrenebildiğimiz Asya tarzı bağdaş kurarak oturan kaftanlı sultan ve "Elinde Nar Tutan Erkek Figürü" adlı bir Kubadbad çinisi
Kaynak: Necdet Sakaoğlu, Nuri Akbaylar, **"Derinin Anadolu'da Bin Yıllık Öyküsü",** İstanbul., 2002, s.77,85

Kemerler giyside silah vb ağır objelerin taşındığı bel aksesuarları olmuştur. Plaka ya da döküm tekniği ile üretilmiş ve kakma tekniği gibi tekniklerle bezenmiş kemer tokaları ile sonlandırılmıştır. Ayrıca kemere takılan deri ve kumaştan çanta çok yaygın olarak kullanılmıştır. Kemere takılan bu çantaya genel olarak kese, para kesesi, tütün kesesi anlamına gelen *'yancık'* denilmiştir. Dışta kullanılan toparlayıcı amaçlı kemerlerin dışında içte giysi altında kullanılan paraların saklandığı kemerlerde kullanılmıştır.[28] Mevleviler, "*Elifi Nemed"* adı verilen kuşaklar kullanmışlar. 8–10 cm genişliğinde, 150 cm uzunluğunda, tepme keçeden oluşturulan bu kuşakların üzerleri parlak bir kumaşla kaplanmıştır.

[26] İ. Zeki Eyüboğlu, Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1995, s.452
[27] Gargı, a.g.e., s.66
http://www.turkforum.net/showthread.php?t=93162/ Mart 2016 2008
[28] Gargı, a.g.e., s.66

KAYNAK LİSTESİ

- CUMAKUNOVA, Gülzura Manas Destanı-Kırgız Edebi Dilinin Tarihi Kaynağı, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı Yayınları, Ankara, 1995
- ÇORUHLU, Yaşar "Hun Sanatı", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, cilt: 4, Ankara, 2002,
- DİYARBEKİRLİ, Nejat "Eski Türklerde Kültür ve Sanat", Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, cilt:3, Ankara, 2002,1972
- ESİN Emel, "Katun (Türk Kadını'na Dair)", Erdem, Atatürk Kültür, Dil ve TarihYüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, cilt:7, sayı:20, Ankara, 1995
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1995,
- GARGI,Zeynep "Ege Bölgesi Geleneksel Kadın Giyiminde Bel Aksesuarları (İzmir, Aydın, Manisa Örneğinde), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil Anasanat Dalı Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İzmir, 2007
- KLAUDIA, Antipina Kırgızların Milli Giysileri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2004,
- NOWGORODOWA, Eleonora, Alte Kunst der Mongolei, E.A. Seemann Verlag, Leibzig, 1980,
- ÖGEL, Bahaeddin Türklerde Giyecek ve Süslenme, Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt:V, Ankara 1985,
- ÖGEL, Bahaeddin Türk Kültür Tarihine Giriş 5, Kültür Bakanlığı/ 638 Kültür Eserleri/ 46, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1991
- SAKAOĞLU, Necdet AKBAYLAR, Nuri "Derinin Anadolu'da Bin Yıllık Öyküsü", Orjin Group, İstanbul, 2002,
- SALMAN, Fikri Başlangıcından Anadolu Selçuklularının sonuna kadar Türklerde kıyafet biçimleri Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1. baskı. 2013
- SÜSLÜ, Özden Tasvirlere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kültür Merkezi Yayını, sayı:35, Ankara, 1989
- YILDIZ, Nuray "Bozkırda Deri Sanatı, Atlı Kavimlere Ait Deri Buluntular", Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, cilt:3, sayı:7, İstanbul, 1990,
- http://www.turkforum.net/showthread.php?t=93162/ Mart 2016 2008
- http://www.hermitagemuseum.org/ Ocak 2016